

1.

Строфа из Авесте преточена у ведски језик

Јашт X 6	пренос у ведски језик	превод
təm amavantəm yazatəm sūrəm dāmōhu səvištəm miθrəm yazāi †zaoθrābiš	tam ámavantam yajatám śúrām dhāmasu śaviṣṭham mitráṃ yajāi hótrābhiḥ	тог силног, штовања достојног, моћног, међу створењима најмоћнијег — Митруштујем ливеницама

За пример је узет одломак из једног младоавестијског текста, химне Митри (Mihr Yašt, в. текст 3), где је језик млађи него у Гатама (в. **Авеста**), али садрже и архаичне делове који су садржински ближи Ведама него Заратуштрине Гате, каква је ова строфа. У њој је једино поправљена последња реч (датив/аблатив мн. *zaoθrābyo* пребачен је у синтактички исправан инструментал). Значајне су ономастичке и термилошке подударности: теоним *Miθra-* (θ је безвучни спирант као енгл. *th* у *thing*) = вед. *Mitrá-*; *yazata-* (в. **јазата**) = вед. *yajatá-* партицип од *yaj-* ‘штовати (жртвоприношењем)’ са значењем нужне радње (лат. *venerandus*); *zaoθra-* п. = вед. *hótra-* ‘ливеница’; од истог глаголског корена је назив за свештеничко звање које је носио сам **Заратуштра** *zaotar-*, *zaoθr-*, етимолошки ‘изливач, онај који врши **либације**’ = вед. *hótar-*.

2.

ЈАСНА XXX

1. Говорићу жељним чути што и мудру ваља знати:
како Господ да се хвали, да се моли Доброј Мисли,
каква ће вам радост, умни, с Истином божанском сјати.
2. Услишите својим ухом, сагледајте јасно духом
благодат човеку што на избор стоји, подстичући
пре великог суда да се свако лично определи.
3. А искона духа два што слове као близни снови,
у мисли, у речи, делу један добар, други зао:
разумни их добро луче, али не и неразумни.
4. Из сукоба та два духа небиће и биће онда
проистече, и да живот присталице лажи има
рђав исход, а праведник да се Добром Мишљу води.
5. Од њих двају Лажидух је све најгоре изабрао,
а Дух Свети – заогрнут небом тврдим као стена -
Истину, и с њиме они Господа што Мудрог шују.
6. Међу њима се ни Диви нису добро разабрали:
већајући заблудеше, Злој се Мисли приволеше
и са Бесом удружише, којим људи живот трују.
7. А праведну ходи с Влашћу, Истином и Добром Мишљу;
тело њему младост крепи, дах побожна смерност даје,
прекаљен да искушење вреле меди прође први.

8. А кад дође време казни за њихова сагрешења,
Нек је, Мудри, Добром Мишљу Власт, Господе, теби дата,
да упутиш оне што би лаж Истини да изруче.
9. И нека смо они што ће улепшати овај живот
Истином и преданошћу, Господи на челу с Мудрим,
да се наше мисли стекну тамо где је просветљење.
10. Онда ће, зацело, доћи крај и окајање Лажи,
а запрега која хитро хрли дому Добре Мисли,
Истине и Мудрог биће овенчана добром славом.
11. Појмите ли завештања, људи, Мудрим заснована:
ко до њега приступ има, дугу пропаст неверника
и блаженство праведника – он ће вам милостив бити.

Једна од Заратуштриних Гата, овде дата у слободном препеву у трохејском шеснаестерцу, који приближно одговара стиху оригинала. Важна је за Заратуштрин **дуализам**, заснован на избору између истине и лажи, добра и зла.

1. Пророк се обраћа својој пастви, али не у смислу суве проповеди. По позиву је он био свештеник задужен за рецитовање свештених химни (*zaotar*- = ведски *hotṛ*-) и не треба сумњати да су и његове ‘Гате’ изворно изговаране у склопу литургије (на то упућује и обраћање Богу у следећим строфама). У том смислу се ‘сјај божанске истине (**Аша**)’ може односити на жртвени огањ око којег се обред одвија, будући да је ватра као елеменат била посвећена управо Аши, оличењу божанске истине и космичког поретка, али и тај земаљски огањ на олтару заправо само дочарава и на мистичан начин приближује верницима онај трансцендентални пламен који обасјава Ахура-Маздин рај.

2. ‘Велики суд’ је есхатолошки појам који се може схватити двојако: као просуђивање врлина и грехова сваког појединца након смрти и као завршни чин у космичком сукобу Добра и Зла на крају текућег временског циклуса.

3. У познијем зороастризму два супротстављена близанца (*uštā*, уп. **Јима**) су сам Ахурамазда (Ормазд) и Зли Дух (Ахриман). Није јасно зашто су овде названи сновима (*xʷafənā*; тумачење није неспорно!); можда се алудира на мит постања према којем се клица стварања света кроз борбу двају супротстављених принципа зачала као сновиђење примордијалног божанства, утонулог у дубок сан пре почетка времена, какво је староирански **Зрван**). Тријада ‘мисао, реч, дело’ карактеристична је за Заратуштрино етичко учење.

4. Два духа (*mainiiy*), добри и зли, створили су материјални свет: творевина Злог Духа усмерена је против живота и представља на неки начин његову негацију. Речи за ‘небо’ *as(m)an*- основно је значење ‘камен’: мисли се на камени небески свод који је седиште Ахурамазде и Светог Духа као његове еманиције, док је боравиште Злог Духа у пакленом бездану.

5. Два духа-близанца су актери првог избора између добра и зла који се доцније поставља пред сваког човека. Лажидух: *mainniuš drəguuā*, в. **Друг**; Дух Свети (овде: ‘најсветији’ = **Спента Маинју**).

6. У свеопштем избору узели су учешћа и пагански богови, „Диви“ (**Даеве**), али су се определили за Лаж и Зло тиме што су пристали да их њихови вернициштују кривим жртвеним обредима, у којима се пројављује демонски Бес – **Аешма** (даева), библијски Асмодеј.

7. Праведнику Света Бесмртна суштаства (**Амеша Спента**, овде се помињу **Хшатра (Ваирја)**, **Аша**, **Воху Манах**) помажу да након смрти успешно прође испит на оном свету, замишљен као искушавање врелим металом, било да је у питању нека врста ‘божјег суда’ (узимање ужареног комада метала у руку, па ако је човек невин, неће се опећи), било прелазак преко паклене реке од растопљеног метала (*ayah-* = стинд. *ayas-*, лат. *aes*, *-eris* изворно ‘м(ј)ед, бронза’), уп. **Фрашокрти**.

8–9. Напротив, грешнике – приврженике **даева** – на оном свету чека казна, док ће Ахурамазда од ње сачувати своје вернике упутивши их, кроз Заратуштрина уста, како да се ставе на страну Добра.

9. Употребљена је множина *ahurānhō* ‘ахуре’, која у контексту осим Ахурамазде обухвата Воху Манаха, Хшатру и Ашу.

10. Иста двосмисленост као и горе. Реч може бити о срећном испуњењу индивидуалне судбине, којим праведни покојник напушта зло овога света и стиже на Ахурамаздина небеса, а и о повољном исходу космичког сукоба на крају времена. Песничка слика се односи на трке двоколица са коњском запрегом, омиљене код старих Аријаца; израз ‘добра слава’ наслеђе је из језика индоевропског епског песништва.

11. Закључак у проповедном тону: неверници су, као и горе, присталице Лажи (Друг), а ‘дуга пропаст’ најављује њихове вечите муке у паклу.

3.

ЈАШТ X 124–125, 132

Уздижући руке ка Непропадљивом, (124)
извози Митра широпашни,
из сјајног Дома Песме
красна кола лака за управљање,
која се равномерно крећу, са свакојаким
украсима, златна
Његова кола вуку (125)
четири тркача
исте беле боје
духом храњена, бесмртна
њихова копита су
спреда обложена златом
а страга сребром

.....
Стоји на колима (132)
Митре широпашног
лепа, лака за бацање тојага
са сто избочина и сто шиљака,
погубна за јунаке кад је завитгла,
начињена од жутог метала,
од јаког злата,
најјаче од свих оружја,
најпобедоносније од свих оружја
брзо попут мисли оно лети,
брзо попут мисли пада
на главе демона

Химна **Митри** као једном од **јазата** (в. горе текст 1). Изабране строфе илуструју комплексност његовог лика; он апсорбује у себе атрибуте бога Сунца и бога громовника. У 124–125 вози се небом у четворопрегу као ведски Сурја (чији би непосредан авестијски пандан био **Хвар** ‘Сунце’, али он је споредан лик који је Митра апсорбовао, у парћанском и новоперсијском *mīhr* ‘Митра’ попримило је значење ‘сунце’). У 132 описано је Митрино оружје, тојага за бацање *vazra-* која етимолошки одговара Индрином оружју *vājra-*, у митолошком смислу муњи (уп. доле текст 14). Митрин лик је пример за развој од **хенотензма** ка вери у врховног бога, у којем својству је код Иранаца конкурисао **Ахура Мазди**. — 124, 2 широпашни = *vouru.gaoiiaoiitīš* ‘власник пространих пашњака (за говеда)’, епитет који одсликава везу Митре са крупном стоком, посебно говедима. 124, 3 Дом Песме = *garō.nmāna-*, в. **Гаротман**. 132, 11 демонâ = *daēuuanqm*, **даева** (ведски Митра је *ásura-*, не *devá-*).

4.

ЈАСНА IX 3–4

Тад рече Заратуштра:
Част Хаоми!
Ко те је (као) први човек
исцедио за телесни свет,
који му је удео припао,
која му је помоћ дошла?
Онда ми одговори он,
праведни Хаома, који одгони смрт:
„Вивахвант ме је (као) први човек
исцедио за телесни свет,
тај му је удео припао,

та му је помоћ дошла,
што му се родио син,
Цар Јима добрих стада,
најобдаренији фарном од свих рођених,
налик на сунце међу људима,
који је за своје владе учинио
бесмртним стоку и људе,
непресушним воде и биљке
неиисцрпним јело и пиће.“

У једној од својих Гата (XLVII 10) **Заратуштра** осуђује ритуално испијање опојног напитка који назива „мокраћом“, под којим, по преовлађујућем мишљењу, подразумева **Хаому**, мада га ни ту, нити игде у Гатама, не именује. У овој химни (Hōm Yašt) очитује се младоавестијска рехабилитација индоиранског обоготвореног обредног напитка: Заратуштра му одаје пошту (*nətō haomāi*), као и другим **јазатама** које иначе прећутно одбацује (нпр. **Митри**, **Анахити**), а оно што следи је фрагмент индоиранске митологије, јер легендарном владару **Јими** (*yimō xšaēto*), сину Вивахантовом (*uiuiianhā*) у Ведама одговара *Јама*, син *Вивасвантов*. Компромис је можда начињен тако што је првобитни опијат у зороастријском обреду под непромењеним именом замењен нешкодљивим соком ефедре (уп. причу о **Арда Виразу**, за чији су екстатички транс поред *хом*-а били потребни вино и канабис).

5. ЈАШТ XIX

који се (фарн) придружио 31
цару Јими богатом стадима,
за дуго времена,
да влада седмоделном Земљом,
над демонима и људима,
врачима и вештицама,
тиранима, кнезовима и жрецима,

који је демонима одузео 32
и богатство и благостање,
и стоку и стада,
и задовољство и част,
под чијом влашћу
се могло јести
неисцрпне хране,
нису умирали стока и људи,
нису сахнуле воде ни биљке.

под чијом влашћу 33
није било ни мраза ни жеге,
ни старења ни смрти,
ни демонске творевине, зависти
пре него што је слагао,
пре него што је лажну, нечисту реч
прихватио својим умом

А када је он 34
ту лажну, нечисту реч
прихватио својим умом,
видело се како је од њега фарн
одлетео у виду птице;
кад му се фарн није више видео,
би изгнан стадима богати цар Јима,
луташе непокојни Јима,
збачен због своје зломисли,

Неприкладно названа *Zamyad Yašt* по богињи Земљи (**Зам**), овај химна има за главну тему митску историју фарна (**Хварнах**), приповедајући како је он, као јемство универзалне власти, прелазио од једног митолошког лика другоме. Издвојене су две епизоде: једна (31–35) која говори како га је владар „златног доба“ Јима најпре задобио а онда изгубио због свог сагрешења, које се овде састоји у томе што се ставио на страну лажи (**Друг**), док је по

морао се крити на земљи.

Прво је фарн одбегао, 35
фарн од цара Јиме,
отишао је фарн од Јиме, Вивахантова сина
у виду победоносне птице.
Тај фарн је дограбио
Митра широпашни ..

тај фарн је набујао (се прелио?) 51
у Широлучно море,
тамо га је дограбио
Унук Вода, брзокоњи,
за њим жуди,
Унук Вода, брзокоњи;
тај фарн бих да приграбим,
који пригушен (лежи)
на дну дубоког мора,
на дну дубоких **вода**.

Њега пожеле турански разбојник
Франграсјан 56

из Широлучног мора
наг, свукавши одело,
посегну за тим фарном који припада
аријским народима,
рођеним и нерођеним
и праведном Заратуштри,
заплива према том фарну,
тај фарн утече,
тај фарн умаче,
тако настаде отока
Широлучног мора,
водоток по имену Доброславни.

млађим изворима његов грех био хибрис, јер је покушао да у носиљци ношеној од четири орла узлети на небо. Друга епизода (51, 56) говори о томе како се фарн сакрио у дубине митског мора Воурукаша (zgaīō voṣṣu.kašēn ‘море са широким заливима (лукама)’, где га је прихватио ‘потомак Водâ’ **Апам Напат**, још индоиранско митолошко оличење „ватре у води“, повезано са коњима (уп. његове епитете, овде *aiguiiaḥ.aspō* ‘власник брзих коња’ 51, 4, у Ригведи II 35, 1b *āśuhēmā* ‘гонич брзих (коња)’.. Строфа 56 говори о неуспешном покушају Туранца Франграсјана (означен је као *mairya-*, што је стари индоирански назив за припаднике тзв. ратничких дружина) да из мора Воурукаша отме фарн, који припада само Аријцима.

6.

ЈАШТ V 126–129

Она се увек приказује, (126)
моћна, неоскврњена Текућица,
у лику лепе девојке,
крепке, лепог раста,
високо опасане, правог стаса,
добра рода, племените,
одеване у скупочен огртач
са много набора (?), златан,
(?) са жртвеним снопом у руци, (127)
урешена наушницама,
четвртастим, златним,
огрлицу носи благородна,
Моћна, неоскврњена Текућица
на свом лепом врату;
она се опасала у струку
да јој груди лепо изгледају
и да буду изазовне.

на главу је привезала дијадему (128)
Моћна, неоскврњена Текућица,
са сто драгуља (звезда?), златну
осмоструку, у виду кола,
са заставицама, лепу,
са испупченим ободом, вешто начињену.
Обукла је одело од дабровине, (129)
Моћна, неоскврњена Текућица,
од триста даброва,
који су се четири пута котили,
тад је даброва женка најлепша,
када јој је крзно најгушће,
дабрица почиње живети под водом,
уз праву обраду, у дато време,
коже кад их гледаш сијају
као силно сребро и злато.

Химна **Ардвисури Анахити** (Ардвисур Јашт). „Моћна, неоскврњена Текућица“ је превод за *Arədvī* ‘текућа’, *Sūrā* ‘моћна’ и *Anāhitā* ‘неоскврњена’. Издвојен је сегмент где се богиња – изворно оличење митолошке реке, као староиндијска Сарасвати – описује у **антропоморфном** лику, са детаљима који као да су инспирисани скулптурама, што указује на релативно позно време када је староиранска богиња преузела црте и иконографију вавилонске Иштар-Астарте, уп. следеће текстове (7 и 8, **сл. 13**). Но овај Јашт садржи и архаичне митске традиције (текст 13).

7.

Херодот, *Историја* I 131

Персијски обичаји су колико знам овакви: немају обичај да подижу кипове, храмове и жртвенике, него оне који то чине осуђују због глупости, како ми се чини због тога, што не мисле као Хелени да богови деле људску природу. Они Зевсу приносе жртве испевши се на врхове планина, називајући Зевсом цео небески свод, аштују жртвама и сунце, месец, земљу, ватру, воду и ветрове. Једино њих штују одискона, а накнадно су усвојили култ Ураније, упознавши се с њим преко Асираца и Арапа; Асирци зову Афродиту Милита, Арапи Алилат, а Персијанци Митра. Жртвоприношење поменутих боговима код Персијанаца врши се овако. Кад желе да принесу жртву не праве жртвенике, не пале ватру, нема ливеница нити свирке фрула, не ките жртвене животиње венцима нити их посипају јечменим брашном. Ко хоће да принесе жртву једном од тих божанстава, дотера живинче на чистину и призива бога овенчавши своју тијару, обично миртом. Жртвоприносиоцу није дозвољено да се моли само за своје властито добро, већ то чини за добробит свих Персијанаца и владара, јер је и сам један од њих. Пошто

месо жртвене животиње исече на комаде и скува, простре што мекшу траву, обично детелину, па стави сво месо на њу. Кад он то распореди, приступи маг и пева о постанку богова — кажу да је то садржај песме — јер код њих није уобичајено да се приноси жртва без мага. Задржавши се накратко на том месту жртвоприносиатељ односи месо и располаже њиме по својој вољи.

Херодот (око 484 – око 425) рођен је у малоазијском Халикарнасу као поданик Персијског царства и обишао добар његов део, укључујући Египат, али по свему судећи није никад путовао у саму Персију нити је знао персијски језик, стога су и подаци које даје о персијској религији из друге или треће руке, о чему најбоље сведочи његово бркање Анахите као персијске верзије „Небеске Афродите“, тј. вавилонске Иштар, поистовећене са планетом Венером са **Митром** (повод забуне могла је дати култна веза **Анахите** и Митре, уп. текст ??). Персијанцима приписује **аниконићност** култа и **политеизам**, с тим што одриче **антропоморфизам** њиховим боговима; иза Зевса као врховног бога изједначеног са небеским сводом стоји **Ахурамазда**, остала божанства су персонификације небеских тела, Сунца (**Хвар?**), Месеца (**Мах?**) и четири света елемента у зороастризму: земље (уп. **Зам**), ватре (уп. **Атар**), воде и ваздуха (уп. **Вају**). Његов опис култа ограничен је на разлике међу персијским и грчким жртвеним обичајима, и не значи да Персијанци нису у култу палили ватру и вршили **либације**. Иза пропратне песме мага, коју он назива **теогонија**, могу се слутити химне **Авесте**.

8.

Страбон XI 14, 16

Све персијске светиње поштују и Међани и Јермени, а Анахиту посебно Јермени, који су јој саградили храмове у више места па и у Акилисени. Поклањају своје робове и робине да служе тамошњем храму, што није чудно, али највиђенији припадници тог народа посвећују богињи и сопствене кћери као девице, од којих обичај тражи да се под њеним окриљем дуго времена проституишу па се после тога удају, и никоме није испод части да са неку од њих узме за жену.

Страбон, грчки географ римског доба (64/3. пре Хр. – око 24. н.е.). Акилисена, град у сз. Јерменији, данас Ерзинџан у си. Турској. Када је 301. г. Јерменија примила хришћанство, Свети Григорије Просветитељ уништио је Анахитин кип у тамошњем храму. У даљем Страбоновом тексту пореди се сличан обичај код малоазијских Лиђана по писању Херодота (I 93); Херодот га описује и код Вавилонца (I 199).

9.

Из натписâ Дарија Великог

Објављује Дарије велики владар, владар над владарима, владар над (страним) земљама
Мој отац по имену Виштаспа био је Ахеменид
Ја сам Дарије, Персијанац, Аријац, аријског рода
Ову државу од Скита који су иза Согдије, одатле до Етиопије и од Индије
до Тракије, њу ми је дао Ахурамазда, који је највећи међу боговима
Другог бога нема.

Овде је дата компилација формула карактеристичних за ахеменидске натписе. Владар над владарима = *xšāyaθiṽnām* *xšāyaθiya*, титула која означава универзалну, царску власт, одатле нперс. *шах-ин-шах*. — држава = *xšaça* = авест. **Хшатра**. Скити = *Saka-*, Согдијана = *Sugda-*, Етиопија = *Kūša-*, Индија (поречје Инда) = *Hindu-*, Тракија (део си. Балкана) = *Sparda-*. Завршне формулације карактеристичне су за **маздеизам** и одражавају колебање између вере у врховног бога и **монотеизма**; **Ахурамазда** (стперс. *Auramazdā*) означава се као „највећи међу боговима“ (*maθišta bagānām*), а онда се тврди да „други бог не постоји“ (*Baga aniya naiy astiy*, в. **Бага**).

10.

Натпис Артаксеркса Другог из Сузе

Вољом Ахурамаздином, Анахитином и Митрином ја саградих ову дворану; Ахурамазда, Анахита и Митра нека ме чувају од сваког зла и ово што сам саградио нека не оштете нити униште.

Већ у ахеменидским натписима јавља се тројство **Ахурамазда**, **Анахита** и **Митра**, које ће се задржати и у наредним периодима историје Персијског царства, арсакидском и сасанидском. Уздизање појединих **јазата** на исту раван са врховним богом (или јединим Богом) у духу је млађе **Авесте**, уп. овде химне Митри (текстови 1, 3), Анахити (текстови 6, 11) и **Хаоми** (текст 4).

11.

Страбон XV 3, 15

У Кападокији (тамо је, наиме бројно племе Мага, које називају и огњепоклонцима, много је и светишта персијских богова), не убијају жртвене животиње ножем, него ударајући их неким дрветом налик на тучак. Има и храмова огња, велики ограђени простори са жртвеником у средини где је много пепела и где Маги чувају неугасиву ватру; сваког дана улазе и певају око једног часа своја бајања држећи сноп прућа, са пустеним тијарама на глави које се спуштају са обе стране преко образа тако да покривају усне. Исти је обичај у храмовима Анахите и Омана; и они имају око себе ограде а Оманов дрвени кип носи се у свечаним поворкама. То смо сами видели, а друго, укључујући оно што следи, чита се у историографским списима.

Страбон пише као очевидца јер се родио и одрастао у Понту, провинцији на северу Мале Азије, у северном суседству Кападокије. Већ Херодот говори о Магима као о међанском племену. Убијање жртве дрвеном маљницом (да се не пролије крв) среће се и другде; код Срба се тако „тукла“ божићна печеница. Свештеницима су усне морале бити прекривене да не оскрнавe свети огањ својим дахом. Оман (Ὠμανός) је **Воху Манах**; то што је он овде **Анахитин** п а р е д р о с (култни партнер), поткрепљује тезу о њему као Заратуштриној супституцији за **Митру**, јер се Митра често јавља у друштву са Анахитом.

12.

Плутарх, *О Изиди и Озирису*, 369–370

Већина оних најмудријих дели следеће мишљење. Сматрају да постоје два бога супарника, један творац добра а други зла, с тим што неки од њих само онога бољег називају богом, а другога демоном, као маг Зороастар, за кога кажу да је живео пет хиљада година пре Тројанског рата. Он је доброг бога назвао Ормазд а злог Ахриман и појаснио да први од чулних ствари највише наличи светлости а његов противник таме и незнању и да је између њих двојице Митра, те стога Персијанци Митру зову посредником. Учио је да се једноме приносе заветне жртве и захвалнице а другоме жртве ради умилоствљења и суморне. Туцајући у ступи неку траву звану омоми, призивају Хада и Таму, затим је помешају са крвљу закланог вука, однесу на неко место где сунце не допире и тамо баце. За биљке сматрају да једне припадају добром богу, а друге злом демону, као и да од животиња пси, птице и јежеви припадају првоме, а водени пацови другоме, те благосиљају онога ко што више њих побије. И они о боговима говоре много тога што звучи као мит, између осталог ово. Ормазд и Ахриман, први настао од најчистије светлости а други од мрака, ратују међу собом. Ормазд је створио шест богова, првог — бога Благе Мисли, другог Истине, трећег Ваљаног Поретка, те богове Мудрости, Богатства и Творца достојних уживања, а Ахриман исто толико противника за сваког од њих. Затим се Ормазд три пута себе увећавши узнео изнад Сунца онолико, колико је Сунце над Земљом, и украсио небо звездама, а једну звезду, Сиријус, поставио је испред свих осталих као чувара и осматрача. Створивши друга двадесет и четири бога Ормазд ставио их је у јаје, али је исти број оних које је створио Ахриман пробушио јаје и ушао унутра, тадко да се зло мешало са добрим. Но доћи ће једно време када је суђено да Ахриман изазивајући пошаст и глад од њих сâм настрада и сасвим пропадне, а земља ће постати равна и глатка и настаће један живот и једна држава за блажене људе који ће сви говорити истим језиком. Теопомп пак позивајући се на маге каже да ће на смену по три хиљаде година побеђивати најпре један па други бог, а следећих три хиљаде бориће се и ратовати међу собом и уништавати један другоме његове творевине, и на крају Хад ће ишчезнути. Људи ће

бити срећни, неће имати потребу за јелом нити ће бацати сенку, а бог који је то извојевао отпочинуће и предахнути, не за дуго, него као кад човек мало одспава.

Грчки аутор римског доба Плутарх (46. – после 119. н.е.) преноси позно зороастријско учење где су протагонисти **дуалистичког** сукоба сам **Ахурамазда** (Оромázдης = срперс. Ормазд) и **Ангра Маинју** (Арециάνιος = срперс. Ахриман, идентификован са грчким Хадом). Биљка ђмџи вероватно је **Хаома**, средњеперсијски *хом*. Иза шест богова које је Ормазд створио стоје **Амеша Спента**; од првих трију „Блага Мисао“ (εὐνοία) може се идентификовати са **Воху Манахом**, „Истина“ (ἀλήθεια) са **Ашом** а „Ваљани Поредак“ (εὐνομία) са **Хшатром Ваирјом**. Сиријус је **Тиштрја**. Датирање **Заратуштре** (Зороастра) пет хиљада година пре Тројанског рата, што је приближно шест хиљада година пре Плутарховог времена, нема историјске основе и у вези је са спекулацијом о космичким циклусима (в. **циклично време**) од по три хиљаде година, о којима Плутарх пише мало ниже позивајући се на Теопомпа (IV в. пре Хр.).

13.

ЈАШТ V 33–34; 61

Њој је принео жртву
син рода Атвија,
моћног рода, Траетаона,
у четвороугаоној (?) Варни,
сто коња, ждребаца,
хиљаду говеда,
десет хиљада оваца.

и молио је:
ову ми помоћ дај,
добра, најмоћнија Моћна ... Текућице,
да однесем победу над
змијом Дахаком,
са три чељусту, три главе,
шест очију, хиљаду лукавстава,
веома снажном, демонском обманом,

злом обманитељком света,
коју је, као најмоћнију обману,
створио Зли Дух
против телесног света,
на пропаст свету Истине,
и да његове обе милоснице одведем,
Санхавач и Арнавач,
које имају најлепша тела,
за рађање, које су домаћим пословима
највичније.

Њој је принео жртву
Паурва, вешти лађар,
када га је узнео
победоносни силни Траетаона
у виду грабљиве птице

Траетаона, митолошки лик са индоиранским коренима и протагонист **основног мита**. Сахнавач и Арнавач су Јимине сестре или кћери које је **Ажи Дахака** био отео. Уп. **сл. 28**.

14.

ШАХНАМЕ IV 5

Феридунов обрачун са Захаком

(...) Феридун се обруши на њега брзином олује и зададе му својом тојагом са главом бика ударац од којег се његов шлем затресе. Но у том тренутку хитро му приступи један анђеол и рече: „Немој га дотући, његов судњи час још није дошао. Он је рањен; вежи га што чвршће и носи до места где ће ти се на видику указати две планине једна до друге. Тамо га безбедно заточи унутар једне од њих, где му ни његова родбина ни његови савезници неће моћи приступити“. (...) У складу са саветом који му је дат, благословени Феридун одвуче чврсто везаног Захака према Ширхану и у планине. Тамо демону хтеде одсећи главу, али се добронамерни анђеол опет појави и благо му дошану да истим брзим кораком продужи до планине Демавенд, само са нужним бројем пратилаца који би му могли бити од помоћи у тешком часу. Послушавши, он брзо попут муње отиде са Захаком до планине Демавенд и остави га онде у оковима да виси док му је срце крварило.

Фирдауси ‘Рајски’ (око 935–1020), персијски национални песник, припадник исламизованог сасанидског племства (дикхани), у чијој су средини живеле домуслиманске традиције Иран, које је он обрадио у великом епу Шахнаме (‘Књига краљева’). У његовој обради старих митолошких сижеа приметна је **еухемеризација**, као што је случај и са авестијским митом о **Траетаони** који је убио троглавог змаја **Ажи Дахаку**; у Фирдаусијевој верзији Дахака постаје Арапин Захак, узурпатор персијског трона, а од демонских црта задржао је две змије које су му изникле из плећа пошто га је ујео ђаво и које је свакодневно морао хранити људским мозгом. Против његовог терора избија устанак на челу са Феридуном-Траетаоном, чије се оружје, тојага са врхом у облику бичје главе, зове *gurz*, од авестијског *vazra-* = стинд. *vajra-*, уп. горе текст 3, **сл. 29**.